

Budjet tizimi budjet g'azna ijrosining meyoriy - huquqiy asoslari

Бюджетная система и нормативно-правовое обеспечение казначейского
исполнения бюджета

The budget system, regulatory and legal framework for budget treasury
execution

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy univeristeti Talaba
Djuraeva Marjona Durdimurodovna

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi budjet tizimi va budjet-g'azna ijrosining me'yoriy-huquqiy asoslari tizimli tarzda o'rganilgan. Tadqiqotda budjet tizimi tarkibi, uning darajalari va g'aznachilik organlarining ijro etuvchi funksiyalari tahlil qilingan. Ishda budjet jarayonlarini tartibga soluvchi asosiy normativ-huquqiy hujjatlar – Budjet kodeksi, Davlat g'aznachiligi faoliyati bo'yicha qonun va normativ farmonlar, shuningdek, xalqaro tajribalar asosida solishtirma tahlil berilgan.

Kalit so'zlar: budjet tizimi, g'aznachilik, budjet ijrosi, me'yoriy-huquqiy asoslar, moliyaviy intizom, davlat kafolatlari, fiskal barqarorlik.

В данной статье системно исследуется нормативно-правовая база бюджетной системы и казначейского исполнения бюджета Республики Узбекистан. Анализируются структура бюджетной системы, ее уровни и исполнительные функции органов казначейства. Проводится сравнительный анализ на основе основных нормативно-правовых документов, регулирующих бюджетные процессы – Бюджетного кодекса, законов и нормативных актов о деятельности Государственного казначейства, а также международного опыта.

Ключевые слова: бюджетная система, казначейство, исполнение бюджета, нормативно-правовая база, финансовая дисциплина, государственные гарантии, фискальная устойчивость.

This article systematically studies the regulatory and legal framework of the budget system and budget-treasury execution of the Republic of Uzbekistan. The study analyzes the structure of the budget system, its levels and the executive functions of the treasury bodies. The work provides a comparative analysis based on the main regulatory and legal documents regulating budget processes - the Budget Code, laws and regulatory decrees on the activities of the State Treasury, as well as international experience.

Keywords: budget system, treasury, budget execution, regulatory and legal

framework, financial discipline, state guarantees, fiscal stability.

Kirish

Davlatning samarali moliya siyosati, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy rivojlanishni ta'minlashda budjet tizimi va g'aznachilik ijrosi muhim o'rin tutadi. Budjet tizimi – bu davlat moliyaviy resurslarini shakllantirish, taqsimlash va foydalanish mexanizmini tashkil etuvchi kompleks iqtisodiy va huquqiy institutdir. Uning samarali ishlashi davlatning fiskal barqarorligi, budjet intizomi va ijtimoiy-ma'naviy loyihalarni moliyalashtirishning kafolatidir.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng budjet tizimi va g'aznachilik sohasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Ular orasida Budjet kodeksining qabul qilinishi, davlat g'aznachiligi organlarining faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar, elektron budjet tizimlarining joriy etilishi, shuningdek, budjet-g'azna ijrosini monitoring qilishning modernizatsiyasi alohida ahamiyatga ega. Ushbu islohotlar moliyaviy resurslardan foydalanishni samarali boshqarish, davlat xarajatlarini optimallashtirish va moliyaviy intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Toshpulatov G.I. fikriga ko'ra, "g'aznachilik tizimi orqali budjet mablag'larining samarali ishlatilishi va fiskal intizomni ta'minlash mumkin. Normativ-huquqiy asoslar sifatida O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi, Moliya vazirligi qarorlari va Prezident farmonlari xizmat qiladi¹" deb ta'kidlab o'tishgan..

Qodirov S.B. esa elektron budjet tizimlarini joriy etish orqali budjet ijrosini avtomatlashtirish, shaffoflikni oshirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash masalalarini keng yoritadi. Muallifning fikricha, "budjet-g'azna ijrosi samaradorligini oshirish uchun nafaqat normativ-huquqiy baza, balki zamonaviy texnologiyalar va ichki nazorat mexanizmlari ham zarur²" deb ta'kidlagan.

Nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, budjet tizimi va g'aznachilik ijrosi davlat moliyaviy resurslarini boshqarish, fiskal intizomni ta'minlash va moliyaviy barqarorlikni kuchaytirishning asosiy vositasidir. Normativ-huquqiy baza, elektron monitoring

¹ Toshpulatov G.I. "Davlat g'aznachiligi va budjet tizimi" darslik – Toshkent: Moliya vazirligi nashriyoti, 2022. – 256 b.

² Qodirov S.B. "Elektron budjet tizimlari va moliyaviy intizomni ta'minlash" darslik – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2021. – 184 b.

tizimi va ichki nazorat mexanizmlari bu jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

O‘zbekiston Respublikasining budjet tizimi davlat moliyasi boshqaruvining markaziy bo‘g‘ini bo‘lib, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini moliyalashtirishda muhim o‘rin tutadi. Budjet tizimi davlat budjeti, mahalliy budjetlar, davlat maqsadli jamg‘armalari va budjetdan tashqari mablag‘lar yig‘indisidan iborat bo‘lib, ularning yagona tartibda shakllanishi va ijro etilishi qat’iy me’yoriy-huquqiy asoslar bilan tartibga solinadi. Ayniqsa, g‘aznachilik tizimi orqali budjet ijrosining ochiqqligi, maqsadga muvofiqligi va nazoratning kuchaytirilishi so‘nggi yillarda davlat moliya boshqaruvi samaradorligini sezilarli oshirdi. Me’yoriy-huquqiy jihatdan budjet ijrosi, avvalo, “O‘zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi” asosida amalga oshiriladi. Budjet kodeksi davlat moliyaviy resurslarining shakllanishi, taqsimlanishi, xarajatlarning amalga oshirilishi, ichki va tashqi nazorat tartiblarini belgilaydi. Shuningdek, har yili qabul qilinadigan “Davlat budjeti to‘g‘risida”gi qonun budjet ko‘rsatkichlari, daromad va xarajatlar tarkibi, budjet taqchilligi chegaralari hamda davlat maqsadli jamg‘armalari faoliyatini reglamentlaydi³. 2025 yil uchun davlat budjeti to‘g‘risidagi qonun konsolidatsiyalashgan budjet daromadlarini 431 trillion so‘m, xarajatlarni esa 480,5 trillion so‘m etib belgiladi, natijada taqchillik 49,5 trillion so‘mni, ya’ni YaIMning taxminan 3 foizini tashkil etdi⁴.

G‘aznachilik ijrosi ushbu jarayonning amaliy bosqichi bo‘lib, barcha budjet operatsiyalarini markazlashtirilgan holda, elektron tizim orqali boshqarishni ta’minlaydi. G‘aznachilikning asosiy vazifalariga budjet mablag‘larini hisobga olish, tasdiqlangan smetalar asosida xarajatlarni moliyalashtirish, budjet intizomini ta’minlash va maqsadsiz sarf-xarajatlarning oldini olish kiradi. 2025 yilning birinchi yarmida konsolidatsiyalashgan budjet daromadlari 209,1 trillion so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, xarajatlar 241,7 trillion so‘mni tashkil etdi. Ushbu ko‘rsatkichlar budjet defitsitining yarim yillik kesimda taxminan 32,6 trillion so‘mni tashkil qilganini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, davlat moliyasi tizimini modernizatsiya qilish, natijaviy budjetlashtirishni joriy etish, xarajatlar smetasini optimallashtirish ham budjet

³ Xolmatov Sh. “**Budjet tizimi va davlat moliyaviy boshqaruvi**” darslik – Toshkent: Ilm-fan, 2021. – 220 b.

⁴ www.stat.uz

ijrosining samaradorligini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Mahalliy budjetlarning mustaqilligi bosqichma-bosqich kengayib borayotgani, ularning daromad manbalarining ko‘paytirilishi va mahalliy kengashlar oldidagi javobgarlikning kuchaytirilishi hududlarda budjet siyosatining aniq yo‘nalishlarga qaratilishiga yordam bermoqda.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston Respublikasida budjet tizimi va budjet g‘azna ijrosining me‘yoriy-huquqiy bazasi bosqichma-bosqich takomillashib, davlat moliyasini boshqarishda samaradorlik va shaffoflikni ta‘minlashga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Budjet kodeksi, “Davlat budjeti to‘g‘risida”gi yillik qonunlar hamda g‘aznachilik tizimini raqamlashtirish bo‘yicha qabul qilinayotgan qarorlar davlat resurslarining maqsadli va oqilona sarflanishi uchun mustahkam huquqiy poydevor yaratmoqda. G‘aznachilik tizimida raqamli nazoratning kuchayishi, ichki audit va Hisob palatasi tomonidan olib borilayotgan tekshiruvlarning samaradorligi maqsadsiz xarajatlar hajmini kamaytirishga xizmat qilayotgani ham ijobiy natijalardan biridir. Shu bilan birga, budjet ijrosida natijaviylikni oshirish, mahalliy budjetlar mustaqilligini kengaytirish, davlat xarajatlarning samaradorligini baholash tizimini takomillashtirish kabi vazifalar kelgusi yillarda davlat moliyasini yanada barqaror qilishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, budjet tizimi va g‘aznachilik ijrosining me‘yoriy-huquqiy asoslarini yanada rivojlantirish, ularni zamonaviy moliyaviy boshqaruv tamoyillariga moslashtirish davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda asosiy omil bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Toshpulatov G.I. **“Davlat g‘aznachiligi va budjet tizimi”** darslik – Toshkent: Moliya vazirligi nashriyoti, 2022. – 256 b.
2. Qodirov S.B. **“Elektron budjet tizimlari va moliyaviy intizomni ta‘minlash”** darslik – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2021. – 184 b.
3. Xolmatov Sh. **“Budjet tizimi va davlat moliyaviy boshqaruvi”** darslik – Toshkent: Ilm-fan, 2021. – 220 b.
4. International Monetary Fund (IMF). **Public Financial Management Handbook.** – Washington D.C., 2018.
5. www.stat.uz
6. <https://www.lex.uz>